

בבית המשפט העליון

רע"א 3909/08

רע"א 5132/08

בפני :
כבוד המשנה לנשיאה א' ריבלין
כבוד השופט א' רובינשטיין
כבוד השופט י' דנציגר

המבקשת ברע"א 3909/08
וברע"א 5132/08 :
קרנית קרן לפיצוי נפגעי תאונות דרכים

נגד

המשיבה ברע"א 3909/08 : שרה קורן

המשיב ברע"א 5132/08 : אחיאל דנוך

בקשת רשות ערעור על פסק-דין של בית-המשפט המחוזי
בתל-אביב-יפו מיום 18.3.08 בע"א 1344/07 שניתן על-ידי
כבוד השופטים י' שנלר, ק' ורדי וא' אורנשטיין

ובקשת רשות ערעור על פסק-דין של בית-המשפט
המחוזי בתל-אביב-יפו מיום 13.5.08 בע"א 2559/06
שניתן על-ידי כבוד השופטים י' שנלר, ק' ורדי ור' לבהר
שרון

תאריך הישיבה : כ"א באלול התשס"ט (10.9.09)

בשם המבקשת : עו"ד חיים מנדלבאום ; עו"ד רונית חן

בשם המשיבה ברע"א
: 3909/08
עו"ד מרי ימין

בשם המשיב ברע"א 5132/08 : עו"ד רונן ברק ; עו"ד ליאנה חזין ; עו"ד בשמת בן
יאיר

פסק-דין

המשנה לנשיאה א' ריבלין:

1. בשתי בקשות רשות הערעור שלפנינו מתעוררת שאלה משפטית דומה: כאשר אדם נפגע בתאונת דרכים ואינו יודע את פרטיו של הנהג-הפוגע, האם זכאותו כלפי קרנית מותנית במאמץ ושקידה לאתר את זהותו של הנהג? לאור השאלה הדומה נכריע בבקשות בצוותא חדה. לשם כך החלטנו להיעתר לבקשות הרשות לערער ולדון בהן כאילו הוגשו ערעורים לפי הרשות שניתנה.

רקע

2. ביום 27.12.2004, לפנות בוקר, בשובה מחתונת הנכד, נפגעה המשיבה ברע"א 3909/08 (להלן: קורן) מרכב. רגלה נשברה והיא הגישה תביעה נגד המבקשת – קרנית, לפי סעיף 12(א)(1) לחוק פיצויים לנפגעי תאונות דרכים, התשל"ה-1975 (להלן: חוק הפיצויים), שעניינו מצב שבו הנוהג-האחראי אינו ידוע. בית משפט השלום (כבוד סגנית הנשיא זהבה אג'י) דחה את התביעה בקבעו כי במקרה זה לא מדובר היה בתאונת "פגע וברח" אלא במצב שבו הנהג-הפוגע הסיע את קורן ואת בעלה לביתם, לפי בקשתם. בית המשפט הטעים כי מצבה של קורן לא מנע ממנה לקבל את פרטיו של הנהג-הפוגע ועל כן, לא הוכח שהיא שקדה באופן סביר לברר את זהותו, כנדרש לפי דבריו של השופט ד' לויין בע"א 502/84 קרנית נ' הורוביץ, פ"ד מא(1) 542 (1987) (להלן: עניין הורוביץ). בית המשפט פסק עוד כי הניסיונות לאתר את הנהג-הפוגע בשלבים מאוחרים יותר אין בהם כדי "לרפא" את המחבל. משכך, כאמור, נדחתה התביעה.

3. בית המשפט המחוזי, מפי כבוד השופטים י' שנלר, ד"ר ק' ורדי וא' אורנשטיין) הגיע למסקנה שונה. השופט ורדי, שכתב את פסק-הדין העיקרי, התייחס גם הוא ל"מבחן השקידה הסבירה" שהתווה השופט ד' לויין, אך ציין כי בפסק-הדין הורוביץ דעת הרוב ניתנה מפיו של השופט ברק, ולפיה – כך פירש השופט ורדי – כאשר זהותו של הנהג-הפוגע אינה ידועה, קמה חבותה של קרנית ו"קביעת אי הידיעה של הנהג הפוגע נתונה לשיקול דעת בית המשפט". השופט ורדי ביקש להתחקות אחר הגיונו של "מבחן השקידה הסבירה" אשר אומץ למעשה בפסיקת בתי משפט השלום והמחוזי. מסקנתו הייתה כי לאור תכליתו הסוציאלית של חוק הפיצויים והגישה הפרשנית הליבראלית המבכרת הענקת פיצוי לנפגע על-פני שלילת הפיצוי; לאור מאפייניה של קרנית שנועדה לממש את תכליתו הסוציאלית של החוק; לאור הגישה המצמצמת לגבי הגבלת הזכאות של נפגעים המשתקפת בסעיף 7 לחוק הפיצויים ובדרך יישומו; ולאור חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו:

המבחן הראוי והמידתי שיש להחיל בכואנו לפרש את סעיף 12(א)(1) הינו מבחן האשם (על הצד המחמיר עם המבקש לשלול את הפיצוי והמקל על הנפגע, באופן שהמינימום לשלילת הפיצוי תהיה התנהגות רשלנית רבתית) שישם לפי שיקול דעת בית המשפט בהתאם לנסיבות המקרה הספציפי, תוך בחינת התנהגות הנפגע לאיתור הנהג הפוגע מאז קרות האירוע ואילך.

בהתייחסו למקרה המסוים שלפניו קבע השופט ורדי כי מדובר בבני זוג מבוגרים (המשיבה בת 62, בעלה בן 76), שנקלעו לאירוע מלחיץ וטראומתי, בשעת לילה מאוחרת לאחר חתונת הנכד. בעלה של קורן החליף צעקות עם הנהג-הפוגע וזה האחרון נאות להסיעם לביתם – נסיעה של 5-7 דקות שבה שורה שתיקה וקורן "יושבת כאובה ועייפה ומשפילה את עיניה". בהגיעם, סייע הנהג-הפוגע למשיבה לצאת מן הרכב ואז נסע מן המקום בניגוד לכיוון הנסיעה, מבלי להותיר פרטים ומבלי שהיה סיפק בידי בני הזוג לרשום את מספר הרכב. בנסיבות אלה נפסק כי לא מדובר ברשלנות – בוודאי לא רשלנות רבתי – מצד המשיבה ובעלה, ולכן אין זכאותה כלפי קרנית נשללת. זאת ועוד, השופט ורדי ציין כי התנהגותה של קורן לאחר האירוע, לאמור ניסיונותיה לברר את זהותו של הנהג, לרבות ייזום חקירת משטרה, מצביעים על תום-ליבה ועל היעדר אשם מצדה.

4. השופט שנלר הילך צעד נוסף בכיוון ההכרה בזכאות כלפי קרנית בנסיבות של אי-ידיעת זהותו של הנהג-הפוגע. לשיטתו, אם לא נשללת הזכות לפיצוי ממי שגרם לתאונת דרכים ברשלנותו ואף באשמו, מקל וחומר קשה לשלול את הזכות ממי שכל חטאו נעוץ בכך שלא איתר את הנהג-הפוגע. כמו-כן, אליבא דהשופט שנלר אין זה מעניינו של הנפגע מי יפצה אותו – חברת ביטוח מסוימת או קרנית – מה גם שהנפגע עצמו השתתף במימון הקרן וכך "ביטח עצמו בין במישרין בין בעקיפין". השופט שנלר הציע אפוא שלא לאמץ את עמדתו של השופט ד' לוין בעניין קרנית, ולהכיר בחבותה של קרנית בכל מקרה שבו הוכח כי הנהג-הפוגע אינו ידוע, למעט במקום שבו תוכיח קרנית כי לא מדובר באמת בנהג בלתי-ידוע, למשל במקרה של קנוניה. אם בכל זאת יש מקום להימנע מקביעת חבותה של קרנית, כך הוסיף השופט שנלר, הרי זה במקרים חריגים וקיצוניים של אשם בדרגה הגבוהה ביותר מצד הנפגע – מעבר לרשלנות רבתי.

5. השופט א' אורנשטיין סבר גם הוא כי הדרישה שהנפגע יפעל בשקידה סבירה לאיתורו של הנהג-הפוגע אינה מתיישבת עם הפרשנות המקלה המקובלת ביחס לחוק הפיצויים. לשיטתו, גם לשון החוק והמסגרת החקיקתית אינן תומכות במבחן כזה.

לפיכך הצטרף השופט אורנשטיין לדרישה בדבר קיומו של אשם מצד הנפגע. לדבריו, בחינת האשם צריכה להיעשות ביחס למועד התאונה וזמן סביר לאחוריו.

6. שניים מתוך שלושת שופטי בית המשפט המחוזי שישבו בעניינה של קורן נדרשו גם לפרשה נשוא רע"א 5132/08 (כבוד השופטים י' שנלר וד"ר ק' ורדי, ועמם כבוד השופטת ר' לבהר שרון). הנפגע בפרשה זו (להלן: אחיאל) היה בן חמש כאשר נפגע מרכב (ביום 2.3.1986). גם הוא תבע את קרנית לפי סעיף 12(א)(1) לחוק הפיצויים בשל אי-ידיעת זהותה של הנהגת-הפוגעת. גם הפעם התברר כי הנהגת-הפוגעת הסיעה את אחיאל ואמו לבית חולים, שם איש משטרה חקר את האם ואת הנהגתה, אך זו האחרונה נעלמה בשלב מסוים מבלי שפרטיה נרשמו על-ידי אמו של יחיאל. בית משפט השלום (כבוד סגן הנשיא מ' שנהב) קיבל את התביעה נגד קרנית בקבעו כי התנהגותה של האם הייתה סבירה וכי גם אם שגתה או התרשלה בכך שלא רשמה את הפרטים, הרי שיש להתחשב בדאגתה לשלומה של בנה ובעובדה שהנהגת נחקרה על-ידי המשטרה. לאור כל אלה, והמאמצים שנעשו על-ידי בני משפחתו של אחיאל לאתר אחר-כך את הנהגת-הפוגעת, נפסק כי לא נשללה חבותה של קרנית. טענתה של קרנית בדבר שיהוי בהגשת התביעה – נדחתה.

7. בית המשפט המחוזי דחה את הערעור ביישמו את אמות המידה שנקבעו בעניין קורן. נפסק, כי פרטי הנהגת-הפוגעת אכן אינם ידועים להוריו של אחיאל וקרנית לא הוכיחה שדבק בהתנהגותה של האם אשם השולל את הזכאות לפיצויים מקרנית. בעיקר הודגש בהקשר זה כי כל תשומת הלב של האם הייתה נתונה לבנה הקטן שנדרס ונפגע באורח קשה. נקבע כי האם הייתה "בשוק", מבוהלת ובוכייה, ולא שמה לב כלל שהנהגת-הפוגעת נטשה את בית החולים. עוד צוין כי האם ראתה את השוטר רושם פרטים של הנהגת-הפוגעת. בשלב מאוחר יותר, כשביקשו להגיש תביעה, ניסו ההורים לאתר את פרטי הנהגת-הפוגעת, אך הדבר לא צלח הן במשטרה (המסמכים בוערו) הן במשרדי חברת הביטוח מגן. בנסיבות אלה נמצא כי לא הוכח אשם מצד הוריו של אחיאל המצדיק שלילת הפיצויים, ובית המשפט לא נדרש לשאלה אם אשם כזה – לו היה נמצא – היה שולל את זכאותו של אחיאל-הקטין. בית המשפט אישר את קביעתו של בית משפט השלום לגבי דחיית טענת השיהוי. השופטת לבהר שרון ציינה כי מצטרפת היא למבחן שהציע השופט שנלר בעניין קורן.

8. קרנית חולקת על שני פסקי-הדין של בית המשפט המחוזי. היא נשענת על "מבחן השקידה הסבירה" שקבע השופט ד' לוי, אשר לדבריה אומץ על-ידי מרבית השופטים שעסקו בסוגיה. לשיטתה של קרנית, זכות התביעה של אדם שנפגע בתאונת דרכים היא בראש ובראשונה כנגד הנהג האחראי לתאונה והמבטחת שלו; חבותה של קרנית לעומת זאת היא שיוויון בלבד. בהוראת סעיף 12(א)(1) לחוק הפיצויים ביקש המחוקק להבטיח פיצוי לנפגעי תאונות "פגע וברח", אך אין ליישם את הסעיף במקום שבו לא קמה מניעה אובייקטיבית לקבל פיצוי מהנהג-הפוגע. אימוץ מבחן סובייקטיבי גרידא – כך מזהירה קרנית – מוביל לכך שנפגעים רבים אשר יכולים לקבל פיצוי מחברות הביטוח, יפנו לקרנית. עוד נטען כי קרנית לא יכולה לממש את זכות החזרה (לפי סעיף 9 לחוק הפיצויים) כאשר פרטיו של הנהג-הפוגע אינם ידועים. קרנית מדגישה כי אין לראות בה "חברת ביטוח כללית", כי כל פעילתה אינה למטרת רווח, וכי קופתה – קופת הציבור היא. לכן, לשיטתה, רק בהתקיים אי-ידיעה סובייקטיבית, בנוסף לחוסר אפשרות אובייקטיבית לדעת, תקום חבותה של קרנית. נטל ההוכחה בעניין זה, כך מבקשת קרנית לקבוע, מוטל על הנפגע. קרנית מדגישה כי "שקידה מאוחרת" – זמן רב לאחר התאונה – אין בה כדי לתקן הימנעות מביטוח פרטי הנהג בזמן-אמת. קרנית סבורה כי בשני המקרים הנדונים לא נתקיימו נסיבות שבהן אדם סביר לא היה מברר את פרטי הנהג-הפוגע.

המשיבים תומכים, בעיקרם של דברים, בפסקי-הדין שניתנו בעניינם על-ידי בית המשפט המחוזי.

דין הערעורים להידחות אם כי דרך הילוכנו שונה מדרכו של בית המשפט המחוזי.

שקידה סבירה?

9. סעיף 10 לחוק הפיצויים הורה על הקמתה של קרנית – קרן לפיצוי נפגעי תאונות דרכים. סעיף 12 קובע כי קרנית תפצה נפגע הזכאי לפיצויים אם אין בידו לתבוע פיצויים מאת מבטח, וזאת בהתקיים אחד מארבעה מצבים: (1) הנהג האחראי לפיצויים אינו ידוע; (2) אין לנוהג ביטוח לפי פקודת הביטוח או שהביטוח שיש לו אינו מכסה את החבות הנדונה; (3) למבטח מונה מנהל מורשה בנסיבות מסוימות; (4) המבטח נמצא בפירוק.

על-מנת שקרנית תימצא אחראית לפצות נפגע נדרש בראש ובראשונה כי הלה יהא זכאי לפיצויים לפי חוק הפיצויים (ראו למשל ע"א 422/78 סלמון נ' תאגיד לפי חוק פיצויים לנפגעי תאונות דרכים, פ"ד לג' (2) 701 (1979)). תנאי זה מתקיים בענייננו שהרי בשני הערעורים אין מחלוקת כי מדובר בנפגעים הזכאים לפיצויים מהנהגים-הנעלמים וממבטחיהם. משכך, יש לבחון אם מתקיימים שני תנאים נוספים המבססים את הזכאות לפי סעיף 12(א)(1): ראשית, כי אין בידי הנפגעים לתבוע פיצויים מאת מבטח; שנית, כי חוסר האפשרות נובע מכך שהנוהג האחראי אינו ידוע (השוו ע"א 214/81 מדינת ישראל נ' פחימה, פ"ד לט' (4) 821 (1986)). בענייננו, המחלוקת נטושה על שאלת סיווגו של הנהג-הפוגע כמי ש"אינו ידוע".

10. סעיף 12(א)(1) לחוק הפיצויים נדון בעניין הורוביץ. באותו מקרה נפגע עובד של רשות הנמלים בזמן שעסק בהעמסת מוטות ברזל על גבי משאיות. במשפט לא נתברר איזו מבין שש המשאיות הייתה מעורבת בתאונה. השופט ברק קבע כי בנסיבות אלה הנוהג האחראי לפיצויים אינו ידוע ולכן מוטלת אחריות על קרנית (שם, בעמ' 545). השופט וינוגרד כתב "אני מסכים". השופט ד' לוין הוסיף: "אכן, אין די בכך שהנפגע-התובע הוא עצמו אינו ידוע, בעת הגשת התביעה, מיהו הנוהג האחראי. עליו להראות, ששקד במידה סבירה לאתרו ושהדבר לא עלה בידו" (שם, בעמ' 547). השופט לוין הוסיף כי בתחילה הנפגע אמנם לא עמד בדרישה זו אך בהמשך ההליך עשה מאמץ ראוי לגלות מיהו הנהג האחראי. לפיכך הצטרף השופט לוין למסקנה בדבר חבותה של קרנית (שם).

11. מבחן השקידה הסבירה שטבע השופט לוין באותו עניין אמנם נשמע בדעת יחיד אך לא בדעת מיעוט; שני השופטים האחרים לא הביעו בעניין זה עמדה מפורשת. מאז פסק-הדין בעניין הורוביץ לא התייחס עוד בית משפט זה לסוגיה, אך בערכאות האחרות רווח השימוש במבחן שהתווה השופט לוין (ראו בין השאר: ת"א (תל-אביב-יפו) 69029/04 דרוק נ' קרנית קרן לפיצוי נפגעי תאונות דרכים, תק-של 2007 (2) 14686 (2007); ת"א (כפר-סבא) 7376/03 טוקוב נ' קרנית - קרן לפיצוי נפגעי תאונות דרכים, תק-של 2004 (2) 7087 (2004); ת"א (תל-אביב-יפו) 57539/04 תומר נ' קרנית-קרן לפיצוי נפגעי ת"ד, תק-של 2007 (1) 16556 (2007); ת"א (תל-אביב-יפו) 16591/05 חניס נ' קרנית קרן לפיצוי נפגעי תאונות דרכים, תק-של 2007 (1) 15208 (2007); ע"א (מתוזי חי') 4194/96 קרנית נ' מרעי, תק-מח 97 (2) 8 (1997); השוו ת"א (תל-אביב-יפו) 37278/05 פרוס נ' קרנית קרן לפיצוי נפגעי תאונות דרכים, תק-של 2007 (1) 14496 (2007); ת"א (תל-אביב-יפו) 48229/05 יניב נ' קרנית-קרן לפיצוי נפגעי ת"ד, תק-של 2007 (4) 9540 (2007)). קביעת מבחן מסוג זה עולה בקנה אחד עם תפיסת היסוד של

הדין בנושא תאונות דרכים, אם כי, כפי שיפורט להלן, יש לקבוע אמות-מידה ברורות להפעלתו בהקשר המיוחד של סעיף 12(א)(1) לחוק הפיצויים.

12. כידוע, "הרעיון, העומד בבסיס ההסדר בחוק הפיצויים, הוא, שבצד האחריות המוחלטת, שהיא יסוד היסודות שבחוק, יעמוד גם הכיסוי הביטוחי על-פי הפקודה [פקודת ביטוח רכב מנועי (נוסח חדש), תש"ל-1970; להלן: פקודת הביטוח] (ע"א 91/82 גולדמן נ' "הסנה" חברה ישראלית לביטוח בע"מ, פ"ד לח(3) 505 (1984)). הוראות הדין קובעות את חובתם של בעלי רכב ושל הנוהגים בו לבטח את עצמם בביטוח אחריות ובביטוח אישי. שיטת הביטוח נסמכת על ביטוחים מסחריים שמציעות חברות ביטוח המתחרות ביניהן בשוק הביטוח. שיטה זו "מזמינה" אפשרות שלא תתקיים חפיפה בין היקף התחולה של חוק הפיצויים לבין היקף הכיסוי הביטוחי שנקבע בהתקשרות חוזית בין המבוטח לבין חברת הביטוח. סוגיה זו של ביטוח "חלקי" או "חסר" נדונה בפסיקה (ראו ע"א 420/83 אשור נ' "מגדל" חברה לביטוח בע"מ, פ"ד מד(2) 627 (1990)).

לצד ביטוח האחריות והביטוח האישי המוצעים על-ידי חברות הביטוח הקים חוק הפיצויים קרן לפיצוי נפגעי תאונות דרכים (סעיף 10), שהיא תאגיד סטטוטורי (סעיף 11), אשר תפקידה כאמור לפצות נפגע הזכאי לפיצויים לפי חוק הפיצויים ואין בידו לתבוע פיצויים מאת מבטח. הביטוח הסטטוטורי מטעם קרנית נועד בראש ובראשונה להבטיח כי אדם שנפגע בתאונת דרכים לא יוותר ללא פיצוי, אולם ברור הדבר שמדובר באמצעי המהווה ברירת מחדל, והוא חל במקרים של אין-ברירה המתוארים בסעיף 12 לחוק הפיצויים (וכן בסעיפים 7א ו-7ב לחוק). "תפקידה של קרנית הוא שיורי לתפקידה של חברת הביטוח" (ע"א 214/81 מדינת ישראל נ' פחימה, פ"ד לט(4) 821 (1986)). הבחירה לגבות את כספי-הפיצוי מחברת הביטוח המסחרית או מקרנית אינה "טכנית" גרידא, כלשונו של בית המשפט המחוזי (השופט שנלד). קרנית לא באה לייתר את חובת הביטוח ואת גביית דמי-הביטוח מחברת הביטוח המסחרית כשהדבר אפשרי. עמד על כך בית המשפט העליון באחת הפרשות, בהתייחסו לעבירה הפלילית של נהיגה ללא ביטוח תקף (סעיף 2(ב) לפקודת הביטוח). בית המשפט, מפי השופט ד' לוי, ציין כי חומרת העבירה של היעדר ביטוח "הוקתה במקצת" על-ידי הקמתה של קרנית, שכן באמצעות זו האחרונה נמנעת התוצאה הקשה שבה נפגעי תאונות דרכים נותרים ללא פיצוי. אולם בית המשפט הוסיף:

על-אף שינוי חשוב זה במצב הדברים לא פגה החשיבות המרובה שבחובת הביטוח ובצורך לדאוג שתישמר, ומכמה טעמים.

ראשית, קרנית הינה מכשיר, אשר יצר המחוקק על-מנת למנוע מצבים בהם הנפגע יישאר לא מפוצה. קרנית לא נועדה לפטור את הנהגים מחובת הביטוח אלא להגן על הצד הנפגע, התמים, אשר אינו אחראי לכך, שהפוגע לא היה מבוטח. אין כל הצדקה לכך, שהנהג לא ייטול חלק במימון הפיצויים, המשולמים מקופת הציבור במקרים של תאונה, וישתמט מחובתו לשאת בחלקו בנטל, הבאה לידי ביטוי בתשלום פרמיות ביטוח.

שנית, קרנית ממומנת מכספים, אשר חברות הביטוח והגופים הפטורים מביטוח מעבירים אליה (ראה סעיף 15 לחוק פצויים לנפגעי תאונות דרכים). דבר זה מייקר את פרמיות הביטוח אותן משלמים המבוטחים, ובכך מהווה נטל על ציבור הנהגים, המצייתים לחוק והממלאים אחר חובת הביטוח. אמנם, לקרנית זכות חזרה לנהג הפוגע (סעיף 9(א) (2) לחוק הנ"ל), אולם לא תמיד קיימת אפשרות לממשה, ומכל מקום עצם קיומה של קרנית מגדיל את סכום הביטוח שעל כל נהג לשלם.

שלישית, קרנית אינה מפצה את הנהג הבלתי מבוטח עצמו, אם הוא נפגע. על-כן הוא נשאר במקרה זה ללא כל פיצוי, והוא עלול בשברו להיות לנטל על בני-משפחתו ובעקיפין על החברה בכללותה. כאמור לעיל, אחד הטעמים לקיומה של חובת הביטוח הינו טעם פאטרנאליסטי, הנועד, להגן על הנהג עצמו במקרה שהוא מעורב בתאונה, שכן גם קרנית איננה מגינה על הנהג בנסיבות אלה (ע"פ 186, 77/84 מדינת ישראל נ' שקולניק, פ"ד לט(2) 505).

13. העיקרון יפה גם לענייננו. קרנית באה להגן על הנפגע התמים שאין באפשרותו לתבוע פיצויים מאת הנהג-הפוגע ומאת חברת הביטוח שקיבלה את הפרמיה עבור הביטוח. נפגע שאינו פועל באורח סביר על-מנת שניתן יהיה לפנות לחברת הביטוח שאחראית לפיצוי, ומבקש להסתמך על רשת הביטחון של קרנית, מסכל את מדרג הביטוח שנקבע בחוק, ולמעשה מעביר את משא הפיצויים מכתפיהם של "האחראים הראשוניים" אל כתפי ברירת המחדל הממומנת מכספי הציבור. יש להדגיש עוד כי כאשר מדובר בחבות של קרנית מכוח סעיף 12(א)(1), כלומר חבות שקמה בשל כך שהנהג-הפוגע אינו ידוע, לא קמה זכות חזרה לקרנית מכוח סעיף 9 לחוק הפיצויים, והמשמעות היא שהחבות נותרת במלואה על כתפיה של קרנית הממומנת מכספי הציבור (ראו סעיף 15 לחוק הפיצויים). מכל הטעמים האלה, יש הצדקה לדרישה שאדם הנפגע בתאונת דרכים ישקוד באורח סביר – לא יותר אך גם לא פחות – למימוש האפשרות לקבל את דמי הביטוח מחברת הביטוח. אמת, החובה למסור את הפרטים מוטלת בראש ובראשונה על הנהג-הפוגע (ראו תקנה 144 לתקנות התעבורה, התשכ"א-1961), אולם אין בהוראה פלילית זו כדי להסיר כל אחריות מהנפגע שמסוגל לתעד את

הפרטים – לעשות כן, כפי שאכן מקובל ונהוג, על מנת שיוכל להגיש את תביעתו האזרחית כנגד הנתבע הנכון והראוי.

14. עם זאת, יש להבהיר בצורה ברורה את משמעותה של "השקידה הסבירה" בהקשר הנדון. ככלל, הסבירות היא מושג משפטי המשקף אמת מידה אובייקטיבית. עם זאת, בענייננו, היסוד האובייקטיבי – שאמור לבטא את שאלת היכולת לדעת – חייב להיבחן לאור מצבו הסובייקטיבי של הנפגע בזמן התאונה ולאחריה. באופן מעשי, על בית המשפט לבחון את הסבריו של הנפגע לגבי סיבת אי-ידיעתו את פרטי הנהג-הפוגע. בחינה זו חייבת להביא בחשבון את אופיו של משטר האחריות ואת אופייה של תאונת הדרכים כאירוע פתאומי וטראומתי. אכן, קרנית נועדה למלא את החלל במקרים שבהם לא ניתן לגבות פיצויים ממבטח, וזאת על-מנת שהנפגע לא יוותר ללא אמצעים להטבת נזקי-הגוף שהוסבו לו. זו מטרה סוציאלית חשובה העומדת ביסודו של חוק הפיצויים. לכן, כאשר הנפגע מצביע על סיבה סבירה והגיונית לכך שאין ביכולתו להצביע על הנהג הפוגע, והסברו זה נמצא מהימן, הכף נוטה לטובת הכרה בזכאות לפיצוי מקרנית. תאונת הדרכים היא לעיתים קרובות אירוע טראומתי ומושג ה"סבירות" חייב להיבחן בהתחשב בכך. שיפוט מחמיר בדיעבד של התנהגות הנפגע בזמן אמת עלול לחטוא לאמת ולסכל את תכליתו של החוק בכלל ושל הקמת קרנית בפרט. לעניין זה, איני רואה צורך לפנות למושגים כמו "רשלנות רבתי" או "אשם בדרגה גבוהה". נראה לי כי יש לבחון את התנהגות הנפגע ואת הסבריו במשקפיים מציאותיות ותוך מתן משקל ראוי למצוקה הסובייקטיבית שבגינה הוא לא השכיל או הצליח לברר את פרטיו של הנהג-הפוגע.

15. באופן פרטני יותר ניתן לחשוב על מספר מקרים טיפוסיים שבהם הנפגע אינו יודע את פרטיו של הנהג-הפוגע ושל מבטחו. מקרה אחד הוא מקרה של תאונת "פגע וברח". זהו המקרה הברור ביותר שבו קמה תחולה לסעיף 12(א)(1), ובלבד שהנפגע ביצע את הפעולות המתבקשות בתקופה שלאחר התאונה כדי לברר את זהותו של הנהג-הפוגע. דין דומה יחול במקרים שבהם גילו של הנפגע, או פגיעתו הפיזית בתאונה, לא אפשרו לו להתחקות אחר זהותו של הנהג-הפוגע. מצב דברים שלישי הוא מצב שבו הנפגע יכול היה מבחינה פיזית ליטול את פרטיו של הפוגע, אך לא עשה כן מסיבה סובייקטיבית שניתן לראותה כסבירה בנסיבות המיוחדות של אירוע תאונת-הדרכים. כך למשל, מצב שבו הנפגע היה שרוי עקב התאונה בהלם, חרדה או דאגה רבה לשלומו-שלו או של אחרים. כך גם מצב שבו תגובתו המאיימת, התוקפנית או הסרבנית של הנהג-הפוגע מנעה מהנפגע "ללחוץ" לקבלת הפרטים. במקרים מסוג זה, אם משתכנע בית המשפט בתום-ליבו של הנפגע, ובניסיונותיו הכנים לגלות את זהותו של הנהג-

הפוגע או של חברת הביטוח בשלב מאוחר יותר, יכיר בדרך-כלל בית המשפט בחבותה של קרנית. קבוצת מקרים נוספת כוללת נפגעים שבחרו באופן מודע שלא לבקש את הפרטים מטעמים כגון אי-נעימות או סברה שהנזק שנגרם אינו רציני ולכן לא מצדיק את "הטרחה". במצבים אלה אין להחיל את סעיף 12(א)(1), וניתן לומר בהם כי אין לו לנפגע אלא להלין על עצמו על שבחר שלא לפעול על-פי הנהג המקובל ולדרוש את פרטיו של הנהג-הפוגע. זו תהא המסקנה גם בעניינם של הנפגעים שהתנהגותם מעידה על חוסר אכפתיות, אזלת יד, או יותר מכך, על קנוניה, ניסיון הסתרה או תרמית.

מובן כי מקרים טיפוסיים אלה הם "ייצוגיים" בלבד ויתכנו מקרים נוספים. אולם המבחן העקרוני הוא כמתואר לעיל. נראה כי מבחן זה מאזן כראוי בין השיקולים שלעניין ומשקף את מטרות החקיקה. מבחן זה מבוסס על ההנחה כי במצב רגיל בני אדם שנפגעים בתאונה מתעדים את פרטיו של הנהג-הפוגע, וכך הם מצופים לנהוג. יחד עם זאת, אופן ההתנהגות של נפגעי תאונות דרכים יכול להיות מושפע ממצוקות שונות בזמן אמת. להסבריו של הנפגע חשיבות רבה לעניין זה. כך גם לתום-ליבו. נטל השכנוע בעניין זה מוטל עליו אם כי אין מניעה שבית המשפט יתחשב בכגון דא גם בצו השכל הישר ובניסיון החיים. יש לקוות גם שהמבחן המוצע ייצור תמריץ ראוי ליטול את פרטי הנהג-הפוגע במקום שבו הדבר אפשרי ומתבקש, ובה-בעת יבטיח שנפגעים תמי-לב שהתנהגו כפי שהתנהגו מכורח הנסיבות, יזכו לפיצוי.

מן הכלל אל הפרט

16. איננו רואים מקום להתערב במסקנתו של בית המשפט המחוזי בשני המקרים שלפנינו.

לגבי קורן, הנפגעת בתיק נשוא רע"א 3909/08, קבע בית המשפט המחוזי כי לאור נסיבות העניין והעדויות שנשמעו יש לייחס את ההימנעות שלה ושל בעלה מלדרוש את פרטיו של הנהג-הפוגע לתחושת הלחץ, הדאגה והכאב שחוו על רקע נסיבות ההתרחשות. בית המשפט תיאר את התאונה, לפי הראיות שבאו לפניו, כאירוע טראומתי שכלל גם חילופי צעקות בין הנהג-הפוגע לבין בעלה של קורן. השהות במחיצתו של הנהג-הפוגע, כך הובהר, נמשכה דקות ספורות בלבד. בית המשפט קבע כי גם המאמצים הכנים לאתר את הנהג לאחר אירוע התאונה, לרבות פנייה למשטרה וחיפוש באזור התאונה, מצביעים על תום-ליבם של קורן ושל בני משפחתה. קביעות אלה, שלא ראינו להתערב בהן, מביאות את המקרה אל תוך גבול מצב הדברים השלישי

שתיארנו לעיל, ולכן המסקנה היא כי, הגם שמדובר במקרה גבולי, הכף נוטה שלא להתערב בפסק-הדין.

כך גם בעניינו של הקטין אחיאל, הנפגע ברע"א 5132/08, שלגביו נפסק כי אמו פעלה בתום לב, כל מעייניה היו נתונים לשלום בנה הפעוט, והיא הייתה שרויה בהלם ובבהלה. האם אף ראתה שוטר שחקר את הנהגת-הפוגעת, והניחה – הנחה סבירה – שהלה מתעד את הפרטים הדרושים (בדיעבד התברר כי מסמכי המשטרה בוערו). גם כאן הדגיש בית המשפט המחוזי את המאמצים שנעשו בשלבים מאוחרים יותר לאתר את "הכתובת" הנכונה להגשת התביעה אלא שבסופו של יום אלה לא צלחו (הסתבר כי בשלב מסוים לאחר התאונה נציגי חברת הביטוח מגן פנו להוריו של יחיאל, וחברת ביטוח זו אכן צוינה תחילה כנתבעת בתביעה, אך זו נמחקה משלא נתבררו פרטי הנהגת-הפוגעת). נראה אפוא כי גם מקרה זה יש לסווג לקטגוריה השלישית שתוארה לעיל שבה קמה חבותה של קרנית לפי סעיף 12(א)(1).

התוצאה היא שהערעורים נדחים. קרנית תישא בשכר טרחת עורך הדין של המשיבה ברע"א 3909/08, ושל המשיב ברע"א 5132/08, בסכום של 10,000 ש"ח לכל אחד מהם.

המשנה-לנשיאה

השופט י' דנציגר:

אני מסכים.

שופט

השופט א' רובינשטיין:

א. מסכים אני לחוות דעתו של חברי המשנה לנשיאה. המסר שבה הוא סוג של איזון - איזון בין החובה הרגילה של נפגע, הנובעת גם מן השכל הישר ומנסיון החיים, לאותה "שקידה סבירה" העולה מדברי השופט ד' לויין בע"א 502/84 קרנית נ' הורוביץ, פ"ד מא(1) 542, 547 - שקידה לאיתור הנהג הפוגע, ללא שנפתחת דלת רחבה להקלת

ראש בכך; ובין פרשנות הבאה למנוע עוול במקרים המתאימים, מקום שנסיבות הזמן, המקום ובראש וראשונה האנוש היו בעוכרי אותה שקידה. דומה כי אין מקום לשחרר נפגעי תאונות באופן גורף מאותה "שקידה סבירה"; אך בהתחשב בנסיבות האפשריות, ושחלקן גם שכיחות, של אפקט התאונה ואשר סביבה, יש מקום למתן משקל לפן האנושי, על פי המצב העובדתי. שילוב "אובסובייקטיבי" זה יוליד תוצאה תלויה נסיבות, המסורה לשיקול דעתו של בית המשפט, וחברי הביא דוגמאות למקרים טיפוסיים שבכגון דא. החובה להשגת פרטיו של הנהג הפוגע אינה מאלה שניתן להנחילן מראש כעניין נורמטיבי לנפגעים פוטנציאליים, שהרי אין אדם צופה לתאונת דרכים שחלילה תארע לו; אך החובה לשקידה סבירה מעוגנת - כאמור - בשכל הישר ובניסיון, ומרבית בני אדם ערים לכך. ועם זאת, אותו שכל ישר ואותו ניסיון חיים מצביעים על כך, שיתכנו גם יתכנו מקרים בהם לא תיבדק זהות הנהג על-ידי הנפגע במועדה. בנוסף על הדוגמאות שהביא חברי, ניתן לחשוב גם על עובד זר נפגע תאונה, שאינו מתמצא במקום ובמנהגיו, על תייר וזולתם - שבמצב המיוחד הנוצר לאחר תאונה יהיו שרויים בבלבול. אציין כי המלומד אנגלרד (פיצויים לנפגעי תאונות דרכים, מה' 3 (תשס"ה) עמ' 223) סבור, כי לפי מגמתו הכללית של חוק הפיצויים לנפגעי תאונות דרכים תשל"ה-1975 "יש להקל עד כמה שניתן על הנפגע", ועם זאת מאשש הוא את מבחן "המידה הסבירה של שקידה"; ראו גם האסמכתאות בה"ש 219 שם.

ב. דומני כי בתוצאה המהותית ההבדל בין הגישה שביטא חברי להכרעותיהם של שופטי בתי המשפט המחוזי - אינו עמוק. השופט ד"ר ורדי הציע לגבי סעיף 12(א) לחוק הפיצויים לנפגעי תאונות דרכים, המטיל חובת פיצוי על "קרנית", בין השאר, אם "הנוהג האחראי לפיצויים אינו ידוע" - את "מבחן האשם", המאפשר שלילת הפיצוי רק נוכח התנהגות רשלנית רבתי של הנפגע (בתיק שנדון ברע"א 3909/08); זאת, תחת מבחן השקידה הסבירה. השופט שנלר, שאף הרחיק לכת, סבר כי בהיות "קרנית" ממומנת על-ידי הכל, ביטח עצמו הנפגע בכל מקרה, ועל כן נחוץ אשם בדרגה גבוהה, שמעבר לרשלנות רבתי. לכך הצטרף השופט אורנשטיין. השופטת לבהר שרון (בתיק שנדון ברע"א 5132/08) הצטרפה לעמדת השופט שנלר. ההבדל העיוני שבין מבחן האשם לדרגותיו ובין מבחן השקידה הסבירה הוא בנקודת המוצא. נקודת המוצא של מבחן השקידה הסבירה מטילה חובה על הנפגע ככלל לרשום את מספר הרכב ולעשות מאמץ מתבקש לבירור זהותו של הנהג הפוגע. מבחן האשם פותח בנקודת מוצא שונה, לפיה זכאי הנפגע לפיצוי אלא אם התרשל רשלנות רבתי. חברי המשנה לנשיאה נוקט דרך ביניים. הוא מותיר על כנו את מבחן השקידה הסבירה, גם אם ברקע מצויה גישתו הכללית של חוק הפיצויים להיטיב עם נפגעי תאונות - אך מסייג אותו, במה שכיניתי המבחן המשולב "האובסובייקטיבי"; קרי, מחד גיסא אין הדלת נפתחת לרווחה יתר על

המידה לחיבוק ידיים מצד הנפגע באשר לאיתור הנהג הפוגע, ובודאי לא תהא זכאות במקרים של מי שבמודע טרח שלא לבקש פרטים מן הפוגע מטעם כלשהו. מאידך גיסא, ניתן משקל ברור לנסיבות המקרה ולתוכנה האנושית הבסיסית, שהנפגע בתאונה לא אחת אינו באותה שעה ככל האדם, ולא אחת הוא כואב פיסית ומבולבל נפשית, ועל כן עשתונותיו עלולים לאבוד. את השביל המתאים יסלול בית המשפט בכל מקרה לנסיבותיו. סוף דבר, מצטרף אני לחוות דעת חברי ולדבריו בסיפת סעיף 15.

ש ו פ ט

הוחלט כאמור בפסק-דינו של המשנה-לנשיאה א' ריבלין.

ניתן היום, ט"ז בחשוון התש"ע (3.11.2009).

ש ו פ ט

ש ו פ ט

המשנה-לנשיאה